

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ตามแผนแม่บทบริหาร จัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566)

แพรภัทร ยอดแก้ว

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

praepattra@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1.สภาพปัญหาของชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาในปีพ.ศ. 2563 2. แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ตัวแทนชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม จำนวน 20 คน เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการถอดเทปและสรุปรายงานการประชุมแล้วนำมาวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1.สภาพปัญหาของคลองเจดีย์บูชาในปี พ.ศ.2563 พบว่า สภาพปัญหาคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมมากใน 3 พื้นที่ชุมชน ได้แก่ 1) ตำบลวังตะกั่ว อำเภอเมือง (พื้นที่ต้นคลอง) 2) ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง (พื้นที่กลางคลอง) 3)ตำบลศิระทอง อำเภอนครชัยศรี (พื้นที่ปลายคลอง)

2. แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขศึกษาปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน แผนแม่บท คลองเจดีย์บูชา การพัฒนาอย่างยั่งยืน

The Approach of Community Participation Promotion in the development of Chedi Bucha Canal Nakhon Pathom Province According to the Master Plan for Sustainable Management and Development of Chedi Bucha Canal, a 3-year period (2021-2023)

Praepat Yodkaew

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhonpathom Rajabhat University

praepattra@gmail.com

Abstract

This research is an action research. Objectives were to study 1. Problems of communities along the Chedi Bucha Canal in 2020 2. Guidelines for community participation in sustainable development of the Chedi Bucha Canal. The main informants were 20 representatives of the community along the Chedi Bucha Canal, Nakhon Pathom Province. The study instrument was a semi-structured interview form. Collect data from the transcript and summary of meeting minutes and analyze the results of operations. Three-dimensional data validation methods and data analysis with content analysis.

The results showed that

1. The condition of the Chedi Bucha Canal in 2020 found that the water quality problem was very deteriorating in 3 community areas: 1) Wang Ta Ku Sub-district, Mueang District (the canal starting area) 2) Phra Pathom Chedi Sub-district, Mueang District (Area in the middle of the canal) 3) Sisa Thong Subdistrict Nakhon Chai Si District (Area at the end of the canal)

2. There are 4 guidelines for community participation in the sustainable development of the Chedi Bucha Canal: 1) participation in problem solving, 2) participation in development planning, 3) participation in development operations 4) Participation in monitoring and evaluation.

Keywords: Community Participation, master plan, Chedi Bucha canal, sustainable development

บทนำ

แผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566) เกิดจากความต้องการของหน่วยงานราชการจังหวัดนครปฐมที่จะบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาตามนโยบายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล เนื่องจากคลองเจดีย์บูชาเป็นคลองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครปฐม แต่มีปัญหา น้ำเน่าเสียเกือบตลอดแนวคลองเจดีย์บูชาในระยะทาง 24.7 กิโลเมตร คลองเจดีย์บูชาที่มีความยาวที่เริ่มต้นจากต้นคลองบริเวณบ้านม่วงตาดรส ตำบลทัพหลวง จนถึงปลายคลองบริเวณแม่น้ำท่าจีน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ปัญหาการรुक้ำพื้นที่คลอง คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ปัญหาผักตบชวาและวัชพืชในคลองเจดีย์บูชา ยังเป็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่พบในปัจจุบัน จังหวัดนครปฐมได้สนับสนุนให้มีการพัฒนาคลองเพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการยกระดับคุณภาพน้ำในคลองเจดีย์บูชาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดำเนินการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ดังนั้น จังหวัดนครปฐม จึงได้มีคำสั่งที่ 2557/2563 ลงวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2563 แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม (นายอภิรักษ์ เผือกฟ่อง) เป็นประธาน และสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 (นครปฐม) ร่วมกับสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครปฐม เป็นฝ่ายเลขานุการ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อยกร่างแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2564 - 2566) โดยมีแนวทางฟื้นฟู อนุรักษ์ พัฒนาครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม [1]

รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมในคลองเจดีย์บูชา สรุปไว้ว่า คุณภาพน้ำในคลองเจดีย์บูชาเสื่อมโทรมมากเกือบตลอดทั้งคลอง และมีแนวโน้มจะเสื่อมโทรมมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะคุณภาพน้ำในคลองเจดีย์บูชาตอนกลางที่มีชุมชนหนาแน่น มีสาเหตุมาจากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วส่งผลให้สัดส่วนการบริโภคเพิ่มขึ้น รวมทั้งการแก้ไขปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมทั้งด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน ของเสียอันตราย น้ำเสีย และอากาศที่เกิดขึ้น ไม่สามารถจะดำเนินการแก้ไขปัญหาในทุกเรื่องไปพร้อมกันในคราวเดียวกันได้ บางเรื่องต้องใช้ระยะเวลานานในการแก้ไขปัญหาว่าจะบรรลุผลสำเร็จ จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน เนื่องจากส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพในวงกว้าง [2]

ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา จังหวัดนครปฐมได้มีนโยบายให้หน่วยงานราชการ จัดกิจกรรมการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาทุกปี แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาในเรื่องน้ำเน่าเสีย คุณภาพน้ำ ภูมิทัศน์ของคลองเจดีย์บูชาและภาพลักษณ์ของคลองในเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ คลองเจดีย์บูชาเป็นสมบัติสาธารณะที่สำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างจริงจัง โดยการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาการติดตามและประเมินผลตามแผนแม่บทฯ อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปฐมพงษ์ [3] พบว่า ปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาที่สำคัญ คือ ประชาชนไม่ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารและการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาจากหน่วยงานภาครัฐอย่างทั่วถึง ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา เนื่องจากประชาชนคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนเองโดยตรง การขาดการประสานความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และประชาชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ของโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาด้วยกัน เนื่องจากประชาชนไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง แต่จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายหน่วยงานราชการ และภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานอนุรักษ์คลอง

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาตามแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา มุ่งเน้นให้ประชาชนและจิตอาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คลอง ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกจังหวัดนครปฐม เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน รวมทั้ง สนับสนุนนโยบายขับเคลื่อนการดำเนินงานของจังหวัดนครปฐม ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี

(พ.ศ. 2560 – 2579) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (5) ประเด็นการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561-2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เพื่อการพัฒนาที่มุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” ของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนริมคลองเจดีย์บูชาในปี พ.ศ.2563
2. เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ตามแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนการวิจัย คือ

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Searching) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ เอกสารทางด้านวิชาการ รายงานการวิจัย บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและแหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

2. การศึกษาในพื้นที่ (Research Area Surveying) ใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ กระบวนการ ความสัมพันธ์ วิถีชีวิต หรือพฤติกรรมของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่า (Story Telling) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา ประกอบด้วยตัวแทนประชาชนริมคลองเจดีย์บูชา จาก 1.ตำบลวังตะกั่ว อำเภอเมือง (ต้นคลอง) 2.ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง (กลางคลอง) 3. ตำบลศิริราชทอง อำเภอนครชัยศรี (ปลายคลอง) และ 4.เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในชุมชน จำนวน 20 คน หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผล โดยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2563 จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2563 รวมเป็นระยะเวลา 12 เดือน

เครื่องมือในการวิจัย ใช้แบบสังเกตการณ์ และแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาเครื่องมือขึ้นเอง โดยศึกษาทฤษฎี แนวคิด จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยให้มีความเหมาะสมที่สุด นอกจากนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำและน่าเชื่อถือจึงได้ใช้เทคนิคต่างๆ ผู้วิจัยใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์เอกสารและหลักฐานต่างๆ (documentary analysis)
2. การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากคำบอกเล่า (oral history)
3. การเดินสำรวจสภาพแวดล้อมในชุมชน (transect walk and guide field walk)
4. การสังเกตและการจดบันทึก (observation and field-note)
5. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi structured interviewing)
6. การจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion)

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อความลึกซึ้งและการอิ่มตัวของข้อมูล (data satiation) เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้ว ไม่มีความชัดเจน ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนกว่าจะได้ข้อมูลที่มีความอิ่มตัว ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลได้ ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพปัญหาของคลองเจดีย์บูชาในปัจจุบัน

จากการศึกษา พบว่า ตลอดระยะความยาวตามแนวคลองประมาณ 24.7 กิโลเมตรนั้น คลองเจดีย์บุชามีคลองสาขาที่สำคัญหลายคลองเชื่อมต่อติดกัน ดังภาพ

ภาพที่ 1 สภาพคลองเจดีย์บุชาในปัจจุบัน

ที่มา : สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 [2]

คลองเจดีย์บุชา มีพื้นที่ตลอดระยะทางติดกับพื้นที่ตำบลต่าง ๆ ในจังหวัดนครปฐม รวมจำนวน 12 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลวัดแค ตำบลนครชัยศรี ตำบลท่าตำหนัก ตำบลบางกระเบา ตำบลศิริชะทอง ตำบลธรรมศาลา ตำบลสามควายเผือก ตำบลบ่อพลับ ตำบลพระปฐมเจดีย์ ตำบลนครปฐม ตำบลวังตะกู และตำบลทัพหลวง

นอกจากนี้ ยังมีสถานที่สำคัญต่างๆ ที่เชื่อมต่อกับคลองโดยเฉพาะวัดและโรงเรียนหลายแห่ง วัดจำนวน 7 วัด และวัดที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับคลองอีก 2 วัด รวมจำนวน 9 วัด ประกอบด้วย วัดไร่เกาเข้ต้นสำโรง วัดห้วยจรเข้ วัดพระปฐมเจดีย์ วัดพระงามพระอารามหลวง วัดเสนาหาพระอารามหลวง วัดใหม่บึงเกลียว วัดวังตะกู วัดศิริชะทองและวัดม่วงตารศ

ส่วนโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ริมคลองหรือติดต่อกับคลอง มีจำนวน 8 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดห้วยจรเข้วิทยาคม โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย โรงเรียนอนุบาลสุธีธร โรงเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ โรงเรียนวัดพระงาม(เทศบาล1) โรงเรียนวัดเสนาหา (เทศบาล 2) โรงเรียนศรีวิชัยวิทยาคมและโรงเรียนวัดวังตะกู

ปัจจุบันคลองเจดีย์บุชา ถูกใช้ประโยชน์เพียงเป็นแหล่งรองรับน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่างๆของชุมชน ได้แก่ น้ำเสียชุมชน น้ำเสียจากฟาร์มปศุสัตว์ โดยเฉพาะฟาร์มสุกรที่มีเป็นจำนวนมากตามแนวคลองเจดีย์บุชาและคลองสาขา เช่น คลองสามควายเผือก เป็นต้น ในการจัดการน้ำเสียจากฟาร์มสุกรที่มีจำนวนมากในพื้นที่ตำบลสามควายเผือก ตำบลธรรมศาลา และตำบลบ่อพลับ อำเภอเมืองนครปฐม ส่วนมากยังไม่มียระบบบำบัดน้ำเสียหรือมีระบบบำบัดน้ำเสียแล้วแต่มีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ การจัดการน้ำเสียของชุมชนมีเพียงพื้นที่ของเทศบาลนครปฐมเทศบาลเมืองสามควายเผือก และเทศบาลตำบลนครชัยศรีเท่านั้นที่มีระบบบำบัดน้ำเสียชุมชน รวมทั้งคลองเจดีย์บุชาต้องรองรับน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในพื้นที่โดยรอบ ส่งผลให้ขาดการบริหารจัดการคลองเจดีย์บุชาที่ดี

จะเห็นได้ว่า คลองเจดีย์บุชา ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไปของสังคม สังคมเกษตรกรรมสมัยใหม่และการเติบโตของชุมชนเมือง รวมทั้งภาคอุตสาหกรรมที่ยังมีความเจริญขึ้นโดยลำดับ ทำให้สิ่งแวดล้อมของคลองเจดีย์บุชาเกิดความเสื่อมเสียและประสบกับสภาพปัญหาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาลำคลองตื้นเขิน การถูกรุกล้ำ วัชพืชแพร่ระบาด น้ำเน่าเสีย

และไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำได้ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมและชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ควรได้รับการจัดการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อระบบนิเวศคลองเจดีย์บูชา รวมถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนริมคลองเป็นอย่างมาก ซึ่งจากข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 (นครปฐม) ที่ได้มีการดำเนินการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในคลองเจดีย์บูชาอย่างต่อเนื่อง โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 นั้น พบว่า จากสถานีตรวจสอบคุณภาพน้ำ 14 สถานี ตลอดแนวคลองเจดีย์บูชา มีเกณฑ์คุณภาพน้ำอยู่ในระดับเสื่อมโทรมมากถึง 10 สถานี ส่วนอีก 4 สถานีที่เหลือ อยู่ในระดับเสื่อมโทรม 3 สถานี อยู่ในระดับพอใช้ 1 สถานี

ภาพที่ 2 แสดงคุณภาพน้ำ ณ สถานีตรวจคุณภาพน้ำตลอดแนวคลองเจดีย์บูชา
ที่มา : สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 [2]

สถานการณ์คุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมดังกล่าวนี้ หน่วยงานภาครัฐได้มีการระดมความคิดเห็นในการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อบูรณาการความร่วมมือเฝ้าระวังคุณภาพน้ำคลองเจดีย์บูชา ประจำปีงบประมาณ 2562 ซึ่งจัดขึ้นโดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 (นครปฐม) เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2562 ณ ห้องประชุมชั้น 2 อาคารทีไอที ตำบลวังตะกั่ว อำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม ได้มีการวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมหรือน้ำเสียในคลองเจดีย์บูชา โดยสรุปสาระสำคัญ พบว่า สภาพน้ำเสียในลำคลองมีลักษณะแตกต่างกันตามพื้นที่ที่ซึ่งรองรับน้ำมา 3 พื้นที่ เรียกว่า ต้นคลอง กลางคลอง และปลายคลอง ดังนี้

1) **ต้นคลอง** หมายถึง บริเวณพื้นที่จากจุดรับน้ำของชลประทานเขตตำบลทัพหลวงมาถึงพื้นที่ตำบลวังตะกั่ว สภาพโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการเกษตร มีการปล่อยน้ำจากการเกษตรลงสู่คลอง โดยมีการปนเปื้อนเคมีทางการเกษตรทำให้คุณภาพน้ำต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน โดยภาพรวมคุณภาพน้ำอยู่ในระดับพอใช้ถึงเสื่อมโทรม

2) **กลางคลอง** หมายถึง บริเวณพื้นที่จากชุมชนสวนตะไคร้ ชุมชนเสนาหา บริเวณวัดพระงามพระอารามหลวง ตลาดนครปฐมผ่านมาทางทิศตะวันออกจนถึงปากคลองสามควายเผือก สภาพปัญหาส่วนมากเกิดจากการปล่อยน้ำเสียจากชุมชนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยในเขตเมือง ตลาด ร้านอาหารและโรงงานอุตสาหกรรม

3) **ปลายคลอง** หมายถึง บริเวณพื้นที่จากปากคลองสามควายเผือก ผ่านไปทางตำบลธรรมศาลา ตำบลศิระษะทอง จนกระทั่งออกสู่อ่างน้ำท่าจินตตรงตลาดต้นสน สภาพปัญหาส่วนมากเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมและฟาร์มสุกร รวมทั้งพื้นที่

การเกษตรช่วงปลายคลอง แต่มีความหนาแน่นของวัชพืชในลำคลองมากในบางจุดโดยเฉพาะผักตบชวา ซึ่งเป็นผลมาจากการไม่ได้ใช้คลองในการสัญจร เมื่อน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และการทำการเกษตรถูกปล่อยลงสู่คลอง สารเคมีที่ปนเปื้อนมายังทำให้การเจริญเติบโตของวัชพืชน้ำมีมากและแพร่ขยายออกอย่างรวดเร็ว

ผลการศึกษา พบว่า ในปี 2563 คลองเจดีย์บูชามีปัญหาคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมมากใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1. ตำบลวังตะกุก อำเภอมือง (ต้นคลอง) 2. ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอมือง (กลางคลอง) 3. ตำบลศิระชะทอง อำเภอนครชัยศรี (ปลายคลอง) ดังนั้น หน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา ควรจัดโครงการและกิจกรรมประชาสัมพันธ์ รมรงค์ เพื่อกระตุ้นความตระหนักของชนในชุมชน ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา รวมทั้ง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชา เพื่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phra Khamla [4] พบว่า ปัญหา อุปสรรคในการจัดการน้ำของชุมชนบ้านศาลาดิน ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอบุพผมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า ประชาชนในชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือในด้านการจัดกิจกรรมภายในชุมชน ขาดความพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อชุมชน ไม่ค่อยมีความร่วมมือในการตัดสินใจการจัดการน้ำของชุมชนและประชาชนส่วนใหญ่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และจากการเป็นชุมชนใหญ่ทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ ทำให้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ ไม่สามารถทำสวน ไร่ นาได้ดั้งเดิม เกิดภาวะขยะล้นแม่น้ำ ก่อให้เกิดเป็นน้ำเสียจากที่ทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง ขาดการส่งเสริมในการอนุรักษ์ดูแลสิ่งแวดล้อม มีแผนนโยบาย แต่ไม่มีการดำเนินการ แม่น้ำลำคลองในชุมชนจึงมีผักตบชวาและขยะปนเปื้อน และสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐวรรณ [5] พบว่า หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้เข้าใจ ความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

ส่วนที่ 2 แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ตามแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566)

จากการศึกษาข้อมูลความเป็นมาและความสำคัญของคลองเจดีย์บูชา สภาพทั่วไปและสภาพปัญหาของคลองเจดีย์บูชา รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมอย่างมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยราชการกับชุมชนริมคลอง ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ดังนี้

แนวทางที่ 1 การมีส่วนร่วมในการแก้ไขศึกษาปัญหา ควรสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนการกำหนดความต้องการของชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการและความสำคัญของปัญหา ร่วมคิดและกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขลดปัญหาของท้องถิ่น

แนวทางที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา ควรสนับสนุนให้ประชาชนเข้าประชุมเพื่อร่วมในการวางแผนการพัฒนา มีส่วนร่วมของในการจัดทำแผนพัฒนาคลองเจดีย์บูชาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วางแผนการจัดกิจกรรม หรือโครงการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาตามแผนพัฒนาคลองเจดีย์บูชา โดยทุกภาคส่วนในชุมชน มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

แนวทางที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ควรส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ทุกภาคส่วนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยสนับสนุนทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์และแรงงาน ประสานงานและดำเนินการขอการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงาน

พัฒนาคลองเจดีย์บูชา รวมทั้ง การประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาให้ประชาชนได้รับทราบเพิ่มขึ้น สร้างเสริมความตระหนักคุณค่า เพื่อก่อให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาและร่วมเป็นจิตอาสาในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา

แนวทางที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและพร้อมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงาน ทุกภาคส่วนในชุมชนต้องร่วมกันประเมินว่าการพัฒนาที่ได้ปฏิบัติไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด มีการประเมินผลความคุ้มค่าของแผนงานจากงบประมาณที่ใช้ การแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการ มีส่วนร่วมประชุมในการสรุปผลการดำเนินงาน ติดตามวิเคราะห์ ผลกระทบของโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้ง ร่วมกันเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานของตามแผนพัฒนาคลองเจดีย์บูชา

ที่สำคัญส่วนราชการในจังหวัดนครปฐม โดยเฉพาะทางจังหวัดและเทศบาลนครนครปฐม ควรมีการจัดกิจกรรมการรณรงค์ กิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ การติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำ การวางระบบในการบำบัดน้ำเสีย และการประชุม สัมมนา ระดมความคิดเห็นในหลายๆ เวทีย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการปฏิรูปทัศนียภาพและพัฒนาทัศนียภาพและสภาพแวดล้อมริมคลองในบางพื้นที่ แต่ยังมีปัญหาเรื่องขาดความต่อเนื่องและขาดการดำเนินงานเชิงบูรณาการความร่วมมือให้ครบวงจรคุณภาพของการดำเนินงานตั้งแต่ร่วมคิดร่วมวางแผนงาน (Plan) ร่วมดำเนินการ (Do) ร่วมประเมินผล (Check) และการปรับปรุง พัฒนา (Act) ในเชิงนโยบายจึงควรกำหนดให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญกับแนวคิดเมืองน่าอยู่ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลก 11 ประการ และจะต้องมีนโยบายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกพื้นที่ที่คลองเจดีย์บูชาไหลผ่าน จัดทำแผนงานเชื่อมโยงกับแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566) ให้สามารถดำเนินงานได้ตลอดปีงบประมาณตามแผนงานของจังหวัด เพื่อใช้เป็นแนวทางขับเคลื่อน การบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับบทความวิชาการของญาณภัทร [6] พบว่า การขับเคลื่อนการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา รวมทั้งการส่งเสริมการพัฒนาที่สร้างสรรค์ในมิติต่างๆ ในอนาคต จึงควรคำนึงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการขุดคลองเจดีย์บูชาที่เชื่อมโยงกับพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความผูกพันกับองค์พระปฐมเจดีย์และความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทย รวมทั้งวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมาคู่กับชุมชนต่างๆ ริมคลองเจดีย์บูชา อนุรักษ์ สืบสาน รักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมริมคลอง รณรงค์การรักษาคุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมริมคลองเจดีย์บูชา และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรวรรณ [7] พบว่า แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน มี 4 ด้าน คือ 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญลักษณ์ [8] พบว่า การสร้างค่านิยมร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ควรปลูกจิตสำนึกในการรักท้องถิ่นและธรรมชาติและ การนำหลักธรรมมาใช้ในการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม การเป็นมิตรกับธรรมชาติ จัดโครงการอบรมอาสาสมัครในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับเรื่องการสร้างความเข้าใจให้ประชาชนเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิธร [9] พบว่า การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนต่อการขับเคลื่อนงานสวัสดิการสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ควรมีการศึกษาข้อดีข้อเสียเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการปฏิบัติงานและกิจกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมต่อประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้น ทั้งนี้ทิศทางของการมีส่วนร่วม ควรเพิ่มรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับกิจกรรม และเพิ่มเติมองค์ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การทำงานเป็นกลุ่มเป็นทีม ปลูกจิตสำนึก ความเสียสละและไม่ได้หวังการได้รับผลประโยชน์จากการทำงานให้แก่สมาชิกในชุมชนและคณะกรรมการชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานสวัสดิการสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เผยแพร่การอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนในจังหวัด รู้จักอย่างกว้างขวางทั่วถึง รวมทั้งรณรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชน ตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์และการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน
2. ควรสนับสนุนงบประมาณจัดพิมพ์หนังสือการอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชา เพื่อรวบรวมข้อมูลสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น เป็นฐานข้อมูลในการอ้างอิงให้กับสถาบันการศึกษา กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนผู้สนใจทั่วไป
3. ควรจัดทำฐานข้อมูลและระบบเครือข่ายสารสนเทศด้านการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานการพัฒนา ให้ประชาชนทั่วไป มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้อง และช่วยปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่น ได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา
4. ควรสนับสนุนงบประมาณการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชา
5. ควรสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานในโครงการการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เกิดการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการบรรลุดุสิตประสงค์ตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณนายอภิรักษ์ เผือกม่วง รองผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม คุณจินตนา ภาคย์ทองสุข ผู้อำนวยการสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 (นครปฐม) และอาจารย์ญาณภัทร ยอดแก้ว ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่เอื้อเฟื้อและให้คำปรึกษาข้อมูลด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและคลองเจดีย์บูชา โดยงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของพันธกิจของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

เอกสารอ้างอิง

- [1] คณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน. (2563). แผนแม่บทการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2564-2566). นครปฐม
- [2] สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 (นครปฐม). (2562). เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อบูรณาการความร่วมมือเฝ้าระวังคุณภาพน้ำคลองเจดีย์บูชา ประจำปีงบประมาณ 2562. ค้นหามาเมื่อ 20 มกราคม จาก <http://www.mnre.go.th/reo05/th/news/detail/40004>
- [3] ปฐมพงษ์ จงศักดิ์สวัสดิ์. (2560). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาบริเวณชุมชนริมคลองเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- [4] Phra Khamla Xayyavong. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการน้ำของชุมชนบ้านศาลาดิน ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [5] ณัฐวรรณี สุนทรวิโรจน์. (2556). การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : กรณีศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

- [6] ญาณภัทร ยอดแก้ว. (2563). การอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา: สืบสานและรักษาสายน้ำแห่งพระราชศรัทธาสู่ความยั่งยืน. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ครั้งที่ 12 วันที่ 9-10 กรกฎาคม 2563. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- [7] ภัทรวรรณ วรเสถียรฐากูร. (2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- [8] อัญลักษณ์ สาวันดี. (2558). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธขององค์การบริหารส่วนตำบลเพ จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [9] ศศิธร พึ่งบุญ ณ ออยุธยา. (2558). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนต่อการขับเคลื่อนงานสวัสดิการสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.